

TA'LIM MUASSASALARIDA ONA TILI VA ADABIYOT O'QITISH METODIKASI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.8270393>

Choriyeva Zamira Tirkashevna

Turin akademik litseyi.

Annotatsiya

Ushbu maqolada ona tili o'qitish metodikasi modulini takomillashtirish yo'llari, usul va vositalari bayon qilingan.

Kalit so'zlar

ona tili, pedagogik psixologiya, adabiyot, ilmiylik, tizimlilik, zamonaviy metodlar, axborot texnologiyalari, innovatsion ta'lim, til, tafakkur.

Bugungi kunda zamonaviy oliy ta'lim tizimida innovatsion ta'lim texnologiyalari va axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan (AKT) foydalanish, oliy ma'lumotli mutaxassislar tayyorlashning samarali tizimini joriy etish talabalarning tizimli, kompleks va yaxlit bilim olishini ta'minlashga xizmat qilmoqda. Zamonaviy yosh avlodni tarbiyalayotgan o'qituvchi eng avvalo zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan xabardor bo'lishi kerak. Har bir o'qituvchi o'z fanining mutaxassisi bo'lishdan tashqari, ko'p miqdordagi ma'lumotlarni eng kam vaqt bilan vizual tarzda taqdim etishga intilishi kerak. Dunyoda davlat va jamiyat taraqqiyotining harakatlantiruvchi kuchi hisoblangan ta'lim-tarbiya sharoitida til va tafakkur uyg'unligiga erishish uchun innovatsion texnologiyalar orqali ta'lim samaradorligini ta'minlashga alohida e'tibor qaratilmoqda. Xususan, Yaponiya, Germaniya, AQSH, Rossiya Federatsiyasi, Kanada kabi rivojlangan mamlakatlarning ilmiy markazlarida til ta'limi samaradorligini oshirishning nazariy va amaliy masalalari, o'qitish sifatini oshirish muammosi o'rganilmoqda. Xususan, BMTning Ta'lim to'g'risidagi konventsiyasida "Innovatsion pedagogik texnologiyalar orqali o'qitishni tubdan takomillashtirish" masalasi ustuvor yo'nalish sifatida belgilangan, Ta'lim tizimining jahon amaliyotida o'qitish uslublarini individuallashtirish va kompetensiyaga asoslangan yondashuvlarni integratsiyalashuviga asoslangan zamonaviy axborotkommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish ta'lim sifatini ta'minlashning yetakchi omili sifatida qaralmoqda. O'zbekistonning yangilangan ta'lim muassasalarida, mustaqil fikrlash, voqelikka ongli munosabatda bo'lish,

daxldorlik va ijtimoiy faollik, nutq va tafakkur kabi fazilatlarini rivojlantirish, yuksak ma'naviyatli shaxsni kamol toptirish sog'lom avlodni tarbiyalashda muhim omil bo'lmoqda. boshlang'ich ta'lim tizimidan ilg'or pedagogik va axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan keng foydalanish zarurati natijasida. innovatsion faoliyatda ishtirok etish. Darsda axborotkommunikatsiya texnologiyalarining ahamiyati katta. Maqsadga faqat ma'lumotli o'quv jarayoni pedagogik jihatdan oldindan ishlab chiqilgan taqdiridagina erishish mumkin.

O'quvchilarga ona tilni o'rgatish, ularni tarbiyalash, har tomonlama o'stirish vazifasidan kelib chiqib, bilish nazariyasiga asoslanib, barcha yaqin, o'zaro bog'liq fanlar tavsiyalariga asoslanib ona tili o'qitish metodikasi o'z tamoyillarini ishlab chiqadi. Bu tamoyillar umumdidaktik tamoyillardan tashqari tamoyillar bo'lib, o'qituvchi bilan o'quvchi o'rtasidagi o'quv mehnatining yo'nalishlarini belgilab beradi. Ona tili o'qitish tamoyillari 5 ta:

1. Til materiyasiga, nutq organlarining o'sishiga, nutq malakalarinikg to'g'ri rivojlanishiga e'tibor berish tamoyili. Nutq, til qonuniyatlariga, oz bo'lsa-da, e'tibor bermaslik amaliy nutq faoliyatini egallashga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Masalan, fonetik ko'nikmalarga yetarli e'tibor berilmasa imloviy savodxonlikka putur yetadi. Bu ta'lim tamoyili tildan olib boriladigan mashg'ulotlarda eshtuv va ko'ruv kursatmaliligini ta'minlashni va nutq organlarini mashqlantirishni (gapirib berish, ifodali o'qishni ichida, gapirishni) talab etadi.

2. Til ma'nolarini (leksik, grammatik, morfemik, sintaktik ma'nolarini) tushunish printsiplari. So'zni, morfemani, so'z birikmasini, gapni tushunish borliqdagi ma'lum voqea-xodisalar o'rtasidagi bog'lanishni aniqlash demakdir. Til ma'nolarini tushunish tamoyiliga amal qilishning sharti tilning xamma tomonlarini, tilga oid barcha fanlar (grammatika, leksika, fonetika, orfografiya, stilistika)ni o'zaro bog'langan xolda o'rganish xisoblanadi. Masalan, morfologiyani sintaksisga tayangan xoldagina o'rganish, o'zlashtirish mumkin. Sintaksisni o'rganishda esa morfologiyaga suyaniladi, orfografiya fonetika, grammatika, so'z yasashiga suyanadi va x.q. So'zni morfemik tomondan taxlil qilish uning ma'nosini tushunishga yordam beradi. Tilning xamma tomonlari bir-biri bilan o'zaro bog'langan bo'lib, o'qitishda buni albatta xisobga olish kerak.

3. Tilga sezgirlikni o'stirish prinsipi. Til - juda murakkab xodisa, uning tuzilishini, sistemasini faxmlab olmay turib, sal bo'lsa-da, uning qonuniyatlarini, o'xshashliklarini o'zlashtirmay turib uni yo'dda saqlab bilmaydi. Bola gaplashish, o'qish, eshitish bilan til materiallarini yig'adi, uning qonunlarini o'zlashtiradi. Natijada kishida tilga sezgirlik (til xodisalarini tushunish) xususiyati shakllanadi : tilni egallash mumkin emas.

4. Nutqning ifodaliligiga baho berish tamoyili. Bu tamoyil til hodisalarini tushunmay turib savodli yozish, nutq madannyati vositalarining xabar berish funksiyasini tushunish bilan bir qatorda, uning ifodalilik (uslubga oid) funksiyasini tushunishni, mazmuninigina emas, balki soʻz va nutq oborotlarining, tilning boshqa badiiy-tasviriy vositalarining hissiy ottenkalarini ham tushunishni kuzda tutadi. Bu tamoyilga amal kilish uchun, birinchn navbatda, badiiy adabietlardan, shuningdek, tilning funktsional-stilistik xususiyatlari anik ifodalangan boshka matnlardan foydalanish talab etiladi.

5. Ogzaki nutkni yoema nutkdan oldin oʻzlashtirish tamoyili. Bu tamoyil xam kishi nutqning rivojlanishiga ta'sir etadi va til oʻqitish metodikasini tuzishda xizmat qiladi.

Maktab ona tili kursining tarbiyadagi oʻrni va imkoniyatlari juda katta. Mustaqil Respublikamiz uchun tadbirkor va ijodkor kadrlarni tayyorlash gʻoyat muhim vazifa boʻlib turgan sharoitda ushbu fanni oʻqitish alohida ahamiyat kasb etadi. Maktabda ona tilini oʻrgatishdan maqsad tilning jamiyatda tutgan oʻrnidan kelib chiqadi. Chunki odamlar oʻz ishining barcha sohalarida faol. Ular doimo atrofdagi moddiy narsalar, hodisalar haqida fikr yuritadilar, bir-birlari bilan kelishadilar. Bugungi kunda taʼlim jarayonini axborot texnologiyalarisiz tasavvur etib boʻlmaydi. Chunki ular yordamida dars samaradorligini yanada oshirish turli izlanishlarga asoslanadi. Demak, birinchi navbatda, oliy oʻquv yurtlari talabalarini zamonaviy pedagogik texnologiya boʻyicha chuqur bilimlar bilan qurollantirishimiz kerak. Ayniqsa, ona tilini oʻqitishda axborotkommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish katta ahamiyatga ega. Chunki bu oʻquvchilar nutqini yaxshilaydi, fikrlash qobiliyatini kengaytiradi.

Darslarni yangi zamonaviy shakl va uslublarda tashkil etish, oʻquvchilarni darsda boshqarish qobiliyati hozirgi kunda oʻqitishning asosiy mezon sifatida qaralmoqda. Ilgʻor pedagogik texnologiya asosidagi zamonaviy dars turlari va shakllaridan foydalanish oʻquvchining taʼlim-tarbiya jarayonida tutgan oʻrnini belgilash, unga yangicha yondashuv, yangicha yondashuvni taʼminlash, jarayonni mohirona va oqilona boshqarish demakdir. Ona tili darslarida oʻtkaziladigan musobaqa mashgʻulotlarining maqsadi oʻquvchining til sinfi boʻyicha bilimni tekshirish, muloqot jarayonida tildan foydalana olish, nutqiy koʻnikma, tez va aniq fikrlash, muammoli vaziyatlardan chiqish qobiliyatini baholashdan iborat. Musobaqa mashgʻulotlari oʻquvchilarda faollik, zukkolik, zukkolik fazilatlarini rivojlantiradi, ularni mustaqil ijodiy mushohada qilishga koʻniktiradi, zarur va foydali koʻnikmalarni shakllantirishga yordam beradi. Ta'limning eng samarali shakllaridan biri bo'lgan raqobatbardosh ta'lim - bu til o'rganishga jalb qilish va

talabalarni jalb qilishning qiziqarli usuli. Munozara o'quvchilardan hushyor bo'lishni talab qiladi. Mustaqil va dinamik fikrlashga, tez fikrlashga, fikrning to'g'ri yoki noto'g'riligini, o'z fikrini mantiqiy va izchil isbotlay bilishga o'rgatadi.

Dunyoni bilish nazariyasi ona tili o'qitish metodikasining metodologik asosi hisoblanadi. Metodikaning amaliy ahamiyati o'quvchilarning til boyligini har tomonlama to'liq bo'lib olishlarini ta'minlashdir. Buning uchun biz quyidagilarni yodda tutushimiz lozim: til kishilar o'rtasidagi aloqaning zaruriy vositasidir; tilsiz jamiyatning yashashi mumkin emas; tilning aloqa vositasi sifatidagi ahamiyati uzluksiz ortib boradi; maktabning vazifasi tilni aloqa-kishilar orasidagi munosabatning rivojlangan nozik quroliga aylantirish hisoblanadi. Til oqilona, mantiqiy bilish vositasidir; til birliklari va formalari yordamida bilish jarayonida umumlashtirish, tushunchani muhokama va xulosa bilan bog'lash amalga oshiriladi; til va nutq tafakkur bilan uzviy bog'lanadi; biz fikrni nutqda shakllantiramiz; tilni egallash va nutqni o'stirish bilan o'quvchining fikrlash qobiliyati ham o'sadi. Amaliyot kishi bilimining manbai va harakatlantiruvchi kuchi, haqiqat mezoni va bilim tojidir. Analitek-sintetik ishlar yordamida til ustida kuzatishdan umumiy xulosa chiqarishga, nazariy ta'rif va qoidaga, shular asosida og'zaki va yozma tarzidagi jonli nutqiy aloqaga, to'g'ri talaffuzga o'tadilar. Ular kuzatish jarayonida bilib olgan, uzlashtirgan qoidalarini amaliyotga tatbiq etadilar. Metodika bilish nazariyasidan tashqari, yangi fanlar, xususan, psixologiya, pedagogika ma'lumotlariga tayanadi. Pedagogik psixologiya bilimlarning o'quvchilar tomonidan o'zlashtirilishini, ko'nikma va malakalarning shakllanish jarayonini tekshiradi. O'quvchilarga ona tilni o'rgatish, ularni tarbiyalash, har tomonlama o'stirish vazifasidan kelib chiqib, bilish nazariyasiga asoslanib, barcha yaqin, o'zaro bog'liq fanlar tavsiyalariga asoslanib ona tili o'qitish metodikasi o'z tamoyillarini ishlab chiqadi. Bu tamoyillar umumdidaktik tamoyillardan tashqari tamoyillar bo'lib, o'qituvchi bilan o'quvchi o'rtasidagi o'quv mehnatining yo'nalishlarini belgilab beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Karimov I.A. "Yuksak ma'naviyat yengilmas kuch". T. Ma'naviyat, 2008 y.
2. Karimov I.A. Milliy istiqlol mafkurasi xalq e'tiqodi va buyuk kelajakka ishonchdir. T., "O'zbekiston" ., 2000 y
3. Qosimova K., Matchonov S., G'ulomova X., Yo'ldosheva Sh., Sariyev Sh. Ona tili o'qitish metodikasi. - Toshkent, 2009.

4. Tolipov U, Usmonboeva M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. – T., 2006.

5. Ishmuhamedov R, Abduqodirov A, Pardaev A. Ta’limda innovastion texnologiyalar - Toshkent. Iste’dod- 2008.